# Állásfoglalás A német megszállás áldozatainak emlékművel kapcsolatos társadalmi egyeztetésről

**KÖZTÉRI MŰVÉSZETI SZAKMAI TANÁCS, 2026. augusztus 13.**
kmszt@btm.hu – https://budapestgaleria.hu/_/kozteri-muveszeti-szakmai-tanacs/

A német megszállás áldozatainak emlékműve az V. kerület területén áll, tulajdonosa a magyar állam. Ugyanakkor Budapest Főváros egyik meghatározó közterén, a Szabadság tér Belváros felőli kapujában helyezkedik el, így helyszíne, története a város múltjának, jelenének is szerves része. A szoborkompozíció jövőjével kapcsolatos társadalmi egyeztetés szükségszerűségét azonban nem elsősorban ez a komplex hatalmi erőtér indokolja, hanem a téma maga: mindenekelőtt a német megszállás és Magyarország felelősségének kérdése, de a közvetlen politikai célt szolgáló köztéri szobrok és emlékművek leértékelődésének problémája is.

## *1. Történeti áttekintés*

Az emlékmű felállításáról a 2013. december 31-én kelt 2056/2013. (XII. 31.) számú Korm. határozat rendelkezett. Eszerint a kormány „társadalompolitikai szempontból fontos célnak tartja, hogy Magyarország német megszállásának 70. évfordulójára, 2014. március 19. napjára megvalósuljon a megszállásnak emléket állító emlékmű". A határozat pontosan megjelöli a leendő emlékmű helyét is. (Az eredeti terv tehát „a német megszállás"-nak kívánt emléket állítani, az „áldozatainak" szó csak hónapokkal később került bele a címbe.) Az ugyanaznap kelt 565/2013. (XII. 31.) Korm. rendelet az emlékmű felállítását „nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé" nyilvánította, és a projekt vezetésére kormánymegbízottat jelölt ki. A rendelet kimondta, hogy az emlékmű felállításával kapcsolatban „nem kell építészeti-műszaki tervtanácsi véleményt beszerezni", „nem kell településképi véleményezési eljárást lefolytatni" és „településképi bejelentési eljárásnak nincs helye".

2014. január 19-én került nyilvánosságra egy – az alkotó, Párkányi Raab Péter által felskiccelt – rajz a leendő emlékműről. (Később a – máig nem tudni, hogyan összeállt – zsűri ezt a rajzot tekintette az emlékmű „tervének", s javasolta annak felállítását.) Az alkotó tehát pályázat nélkül kapott közvetlen megbízást a kormánytól a monumentális emlékmű létrehozására, és még csak egy makettet sem készített a zsűrizéshez.

A Mazsihisz már másnap tiltakozott a „történelemhamisító próbálkozás" ellen, mondván: „a koncepció azt sugallja, hogy Magyarország tétlen és vétlen áldozata volt a német megszállásnak, mintha a magyar hatóságok az ország megszállása után nem nyújtottak volna hathatós segítséget közel félmillió zsidó haláltáborba deportálásában".

A következő napon az V. kerületi – fideszes többségű – önkormányzat rendkívüli ülésén megadta a tulajdonosi hozzájárulást az emlékműhöz, Orbán Viktor miniszterelnök pedig a Mazsihisz vezetőihez intézett nyílt levélben állt ki az emlékmű mellett. Diplomáciai

tiltakozás kezdődött (élén két érintettel, Németországgal és Izraellel), társadalmi tiltakozó akciók indultak – de a kormány kitartott eredeti terve változatlan megvalósítása mellett. Február végén Orbán javasolta a vita felfüggesztését azzal, hogy a választások után indul majd egyeztetés az emlékműről.

Április 6-án az országgyűlési képviselőválasztást ismét kétharmados többséggel nyerte meg a Fidesz, két nappal később pedig megkezdődött az emlékmű felépítése úgy, hogy kísérlet sem történt az egyeztetésre. Ettől kezdve folyamatos tiltakozó akció indult a Szabadság téren. A tüntetők a kordonokkal elkerített építkezés mellett az 1944-ben deportáltakra emlékező/emlékeztető tárgyakat, dokumentum- és fényképmásolatokat helyeztek el, létrehozva ezzel az élő emlékezet folyamatosan változó kiállítását. Ez a projekt kapta később az Eleven emlékmű nevet - a szervezők hosszú időn át minden nap beszélgetéseket, vitákat tartottak a személyes és a kollektív emlékezetről. Ugyancsak ebből a permanens tiltakozásból nőtt ki a Szabadságszínpad, melynek résztvevői előadásokat, performanszokat tartottak, tiltakozva az emlékmű ellen. Mindhiába. Májusban a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztálya külön konferenciát szervezett, leleplezve az emlékmű sugallta történelemkép hazugságait. Mindhiába.

Július 19-én este a rendőrség kiürítette és lezárta a Szabadság teret, majd éjjel helyükre emelték az arkangyalt és a sast ábrázoló szobrokat, befejezve ezzel a mű építését. Az emlékműre vigyázó, posztoló rendőrpáros azóta is része a mű összképének. Annak az emlékműének, amelynek felállítását az Orbán-kormány minden kül- és belföldi tiltakozás ellenére „csakazértis" végigvitte, de amelyet a kormányból senkinek sem volt bátorsága felavatni. Az azóta eltelt 12 évben sem akadt egyetlen fideszes politikus sem, aki az alkotás mellett állva emlékezett volna a német megszállásra vagy a német megszállás áldozataira.

## 2. *Lehetséges megoldások*

Az emlékmű jövőjével kapcsolatban három lehetséges út rajzolódik ki. Mindhárom lehetőség kontextusát azonos tényezők alakítják, ezekből következnek a mellettük, illetve ellenük szóló érvek. Az egyik tényező az igény a múlttal való szembenézésre, egy másik pedig a jövőbeli következményekkel függ össze, amelyek magára a helyszínre, és tágabban egész Magyarországra vonatkozhatnak. Ugyanis minden döntés szélesebb körű emlékezetpolitikai hatással jár, nemcsak például az Eleven emlékmű, de az egész Szabadság tér, illetve az elmúlt korszak valamennyi szimbolikus térfoglalása tekintetében.

Az első lehetőség, hogy A német megszállás áldozatainak emlékműve a helyén marad, és továbbra is együtt létezik az Eleven emlékművel. Ez a megoldás egyrészt szembemegy azzal a jogos igénnyel, hogy az Orbán-kormány szoborformát öltött történelemhamisítása ne álljon továbbra is Budapest egyik szimbolikusan is jelentős terén. Másrészt viszont megfelel annak az igénynek, hogy egy rendszer hamis történelemképe és hosszan ható emlékezetpolitikája ne tűnjön el nyomtalanul. Ha mindkét emlékmű a helyén marad, akkor lehetőség nyílik arra, hogy a megszállási emlékmű mellett tábla emlékeztessen a kontextusra, és arra is, hogy maga az Eleven emlékmű, illetve a Szabadságszínpad korábbi tevékenységének emlékezete új formában, hangsúlyosan jelenjen meg. Amennyiben az emlékmű a helyén marad, az tágabb kontextusban hivatkozási alapot teremthet más emlékezetpolitikai beavatkozásokra (lásd kereszt a Szabadság-szobor talapzatán) vonatkozóan is.

A második lehetőség, hogy A német megszállás áldozatainak emlékműve a helyén marad, de környezete vagy maga a szobor átalakul. Ez történhet kortárs képzőművészeti pályázat vagy másfajta kiírás keretében, de akár egy már létező ötlet (például az emlékmű körbeültetése növényekkel) felhasználásával. A verzió mellett szóló érv, hogy így a múltunk – amellyel kapcsolatban folyamatosan állást foglalhatunk – szimbolikus lenyomata nem radírozódik ki a térből és az időből, a megoldás mégis lehetőséget nyújt a szembenézésre. A pályázat demokratikus úton adna lehetőséget a rekontextualizálásra, s ebben fontos szerepet játszhatna az Eleven emlékmű. A megoldás ellen szóló érv ugyanaz, mint a Szabadság-szoborra helyezett kereszt esetében volt: az emlékmű akármennyire hamis alkotás is, mégis alkotás, amelynek átírása szerzői jogokat sért. A beavatkozás emellett precedenst teremthet más emlékművek átírására is, s ez szintén az orbáni gyakorlat folytatását jelentené. Ha csak a Szabadság tér más emlékműveire gondolunk, hasonló megoldás ötlete a szovjet hősi emlékművel kapcsolatban bizonyosan felbukkanna, de megvalósítása az orosz-magyar nemzetközi szerződést sértené.

A harmadik lehetőséget az emlékmű teljes eltüntetése jelentené. Ebben az esetben teljesülne a történelemhamisító szimbólum megszüntetésére irányuló igény, ugyanakkor a megoldás szembe menne azzal a gondolattal, hogy a múlt ne legyen kiradírozható. Az elbontás lehetne részleges – ebben az esetben még súlyosabban esnének latba a szerzői jogok. A teljes elbontás után a mű visszakerülhetne az alkotó birtokába – e tekintetben nehéz lenne megakadályozni, hogy máshol állítsák fel. Az emlékmű kapcsán felmerült már a Memento Parkba helyezés ötlete, ezzel szemben azonban nyomós történelmi és emlékezetpolitikai ellenérvek hozhatók fel, amelyek többek között a szocialista múlt és a NER összekeverésének problémájával függhetnek össze. Lehetségesnek tűnik az emlékmű teljes megsemmisítése is, ez azonban még erősebben veti fel a múlt kiradírozásának szándékát éppúgy, mint a szerzői jogok problémáját. Amennyiben A német megszállás áldozatainak emlékműve teljesen eltűnne a Szabadság térről, úgy az Eleven emlékmű jövőjével kapcsolatban négy lehetőség rajzolódna ki. Az első a jelenlegi forma meghagyása, a második az áthelyezés, a harmadik egy új forma kialakítása ugyanazon a helyszínen, a negyedik pedig az Eleven emlékmű megszüntetése.

A német megszállás áldozatainak emlékművével kapcsolatban a három lehetőség bármelyike mellett születik is döntés, mindenképpen figyelembe kell venni a nagyobb emlékezetpolitikai összefüggéseket, amelyekhez nem is sokkal tágabb értelemben hozzátartozik az is, hogy a jelenlegi helyzetben szinte egyik kérdéses emlékmű esetében sem teljesen tisztázott, hogy ki hozza (ideális esetben ki hozhatná) meg a döntést: Belváros-Lipótváros Önkormányzata, a Fővárosi Önkormányzat vagy a kormány. Amennyiben az egyetlen emlékműből kiindulva valóban társadalmi vita indul a közterek szimbolikus átírásáról, akkor annak ugyanúgy kell vonatkoznia a döntési jogkörök áttekintésére, mint a köztereink átírásának felelősségére, vagy még tágabban: a köztereinkben elhelyezett nemzeti szimbólumokra.

### *3. Nyilvános szakmai és társadalmi párbeszéd*

Szakmai szempontból a kérdés jól körüljárható: vizsgálható az emlékmű történészi, művészeti és közösségi szempontok szerint, a jövőjével kapcsolatos gondolkodásban így számos szakmai és civil szervezet részvétele indokolt. Figyelmet érdemel azonban az a tény,

hogy a civil szervezetek kapacitásai igen szűkösek, így bevonásuk bizonyos korlátok között vagy erőforrásaikat bővítve lehetséges.

A széleskörű társadalmi egyeztetéshez a vitahelyzetek "akadálymentesítése" is szükséges. Azaz azokat a platformokat, ahol a vélemények, javaslatok gyűlnek, a lehető legszélesebb körben elérhetővé és megérthetővé kell tenni; a belépési küszöb itt más, mint a szakmai egyeztetések esetében. A megosztott meglátások, javaslatok kiértékelésében, a döntéselőkészítésben ilyen tapasztalattal rendelkező szervezet felkérése és javadalmazása megkerülhetetlen – ebben a kezdeményező Főváros vállalásai szükségesek.

A Köztéri Művészeti Szakmai Tanács ezért – miközben a nyilvános párbeszéd lehetőségeinek szélesítéshez a Tanács Budapest Főváros Önkormányzatának segítségére is számít – javaslatot tesz szakmai és civil szervezetek bevonására, akik vitaindító platformokat nyitnak, eseményeket szerveznek és bonyolítanak le. A társadalmi egyeztetés szakmai kidolgozása elengedhetetlen. Annak érdekében, hogy ez a folyamat ne csupán performatív gesztus maradjon, hanem valóban érdemleges visszajelzéseket eredményezhessen, az egyeztetés célkitűzésének és lebonyolításának transzparensnek kell lennie. A beérkezett vélemények kiértékelése után a Tanács feladata lesz a lehetséges utak felvázolása a politikai döntéshozók számára. Mindez precedensértékű lehet, és a folyamat a hasonlóan vitatható köztéri munkák jövőjének meghatározásához is segítséget nyújthat.

**Bardóczi Sándor** – Budapest főtájépítésze, Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatala
**Benkő Melinda, habil PhD** – urbanista építész, Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészmérnöki Kar, Urbanisztika Tanszék
**Deli Ágnes, DLA** – szobrászművész
**Erő Zoltán** – Budapest főépítésze, Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatala
**Erőss Nikolett** – művészettörténész, Budapest Történeti Múzeum – Budapest Galéria, főosztályvezető
**Horváth Gideon** – képzőművész
**Mélyi József, PhD** – művészettörténész, Magyar Képzőművészeti Egyetem
**Pótó János, PhD** – történész
**Szepes Anna** – drámainstruktor
Kádár Zsófia – KMSZT titkár

Mélyi József
elnök

Budapest, 2026. augusztus 13.